

Мельниченко О.В.

Музей історії Корсунь-Шевченківської битви: створення та проблеми розвитку

На сучасному етапі розвитку українського суспільства у справі громадянсько-патріотичного виховання все більшу роль відіграють музейні заклади — важливі центри науково-дослідної та освітньо-виховної роботи. Експозиції і фондів матеріали музеїв все більше привертають увагу науковців та фахівців музейної справи, оскільки містять значний обсяг інформації про різні аспекти вітчизняної історії, в тому числі й воєнної.

Одним із найперших державних музейних закладів України з історії Великої Вітчизняної війни є музей історії Корсунь-Шевченківської битви, дослідження діяльності якого набуває особливої актуальності в період підготовки до 60-річчя Перемоги над фашистською Німеччиною.

Об'єктом даного дослідження є музей історії Корсунь-Шевченківської битви, а предметом — сукупність основних форм і методів роботи цього музейного закладу по відображенню історії однієї з головних операцій минулої війни.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1945 року — часу заснування музею і до сучасності.

Щодо стану наукової розробки проблеми, то його не можна вважати задовільним, оскільки до цього часу ще не створено наукової праці, яка б комплексно розкривала історію створення і роботу музею. Деякі, переважно описово-інформаційні характеристики містяться в журнальних та газетних статтях А. І. Бахмута, П. Я. Степенькіної, В. О. Гришовського¹ та путівниках.

Мета дослідження полягає у аналізі процесу становлення і розвитку одного з провідних в Україні музеїв воєнної історії,

висвітленні позитивного досвіду і проблем, що мали місце за час існування музею.

Як відомо, в лютому 1944 року в районі міста Корсунь-Шевченківського (нині — Черкаської області) відбулася і переможно закінчилася масштабна операція по оточенню і розгрому великого угруповання німецько-фашистських військ. Першим заходом щодо увічнення цієї та інших історичних подій регіону була постанова Ради Народних Комісарів УРСР та ЦК КП(б) України від 28 липня 1945 року про створення Корсунь-Шевченківського історичного музею. В постанові зазначалося: “З метою увічнення подій, які відбулися на Корсунщині в минулі і особливо під час Великої Вітчизняної війни, для зібрання, систематизації та збереження матеріалів і матеріальних цінностей Рада Народних Комісарів УРСР і ЦК КП(б) України постановляють:

1. Дозволити виконкому Київської обласної Ради депутатів трудящих організувати в 1945 році в м. Корсунь-Шевченківському Київської області державний історичний музей з відділами:
  - а) історичним;
  - б) Великої Вітчизняної війни.
2. Надати цьому музею назву “Корсунь-Шевченківський історичний музей”.
3. Музей обласного підпорядкування”².

Новоутворений музей було розміщено в пам’ятці архітектури XIX ст. — колишньому палаці князів Лопухіних-Давидових. Першим директором історичного музею було призначено відомого журналіста і письменника Д. І. Бедзика, який прибув до міста за дорученням редакції газети “Радянська Україна”, заступником — Б. Купневського. Становленню музею всіляко сприяли заступник голови Раднаркому УРСР Микола Бажан і нарком освіти Павло Тичина³. З 1 червня 1946 року музей було віднесено до музеїв республіканського підпорядкування 2-ї категорії.

Робота музею набула системності зі створенням 28 жовтня 1947 року наукової ради, яку очолив призначений 10 квітня того року новий директор П. В. Голік. Одним з головних напрямків діяльності музею стала дослідницько-пошукова робота по формуванню фондового матеріалу. В липні 1948 року були організовані відрядження в архіви, експедиція по вивченню місць Корсунь-Шевченківської битви⁴.

Перша експозиція “Велика Вітчизняна війна Радянського Союзу проти гітлерівської Німеччини 1941–1945 рр.” відкрилася у листопаді 1947 року, друга — 1 січня 1952 року⁵.

В перші роки свого існування музей, крім дослідження і популяризації подій Великої Вітчизняної війни, вів роботу і за іншими тематичними напрямками. Так, у листопаді 1956 року обласна газета “Черкаська правда” повідомляла, що “...музей веде серйозну підготовку до 100-річчя з дня смерті українського поета — революціонера Т. Г. Шевченка. Зібрано матеріали, пов’язані з перебуванням Кобзаря на Корсунь-Шевченківщині”⁶. Однак, з 1957 року робота музею повністю зосереджується на военній історії, оскільки музей набуває вузькопрофільного статусу і називається “Державний музей історії Корсунь-Шевченківської битви” (з вересня 1965 року — “Музей історії Корсунь-Шевченківської битви”)⁷.

В наступні роки колективом музею проведена значна освітньо-виховна та науково-дослідна робота. З кінця 1950-х років в музеї працює стаціонарний кінозал, в якому для відвідувачів демонструвалася документальна стрічка “Корсунь-Шевченківська битва 1944”. Тільки в першому кварталі 1960 року для відвідувачів проведено 35 кіносеансів. Працівники музею постійно виступали в республіканській, обласній та місцевій пресі⁸.

Завдяки наполегливій науково-дослідній роботі колективу музейні фонди і експозиція постійно поповнювалися. На початку 1960-х років від військової частини, яка брала участь в Корсунь-Шевченківській операції, до музею надійшов танк Т–34, пістолет Героя Радянського Союзу О. В. Тканка. В

грудні 1961 року в Брест, Борисов, Орел, Москву, Клин, Ленінград та інші міста Радянського Союзу для зустрічі з учасниками битви — Героями Радянського Союзу виїжджали наукові працівники музею. Їм було передано фотографії, документи, грамоти, ордени, зброю, одяг⁹.

Цінним надбанням музею у 1963 році стали зброя, документи, особисті речі воїнів 375-ї стрілецької дивізії, полеглих у лютому 1944 року. Їх було знайдено разом з останками воїнів на місцях боїв поблизу міста Ватутіне під час земляних робіт¹⁰.

Напередодні 25-річчя битви в одному із залів музею розміщено діораму “Корсунь-Шевченківська битва” з довжиною полотна понад 14, а висотою 4,4 метра. Вона з великою точністю передає напругу операції “другого Сталінграда”.

Науковим працівникам музею на кінець 1960-х років вдалося зібрати понад 25 тисяч експонатів, з яких близько 4 тисяч розміщувалися в експозиції. В 1976 році в його фондах було вже понад 30 тисяч експонатів¹¹. В результаті багаторічних пошуків науковці музею встановили імена 1144 воїнів, похованих у братських могилах під час битви¹². У комплекс музею в той час входили також 30 пам’ятників і пам’ятних знаків в ознаменування перемоги в Корсунь-Шевченківській битві¹³.

На 1982 рік було встановлено зв’язок майже з 10 тисячами учасників битви, на половину з них було заведено облікові картки. В 1976–1980 рр. діяло близько 100 стаціонарних та пересувних тематичних виставок. Якщо на початку свого існування музей мав експозиційну площу 200 кв. метрів і кілька сот експонатів, то в 1982 році вона становила вже 2100 кв. метрів, на якій розміщувалося понад 7 тисяч експонатів. Тоді музей мав 5 філій у місцях найбільших боїв — у Звенигородці, Лисянці, Сахнівці, Квітках, Шендерівці¹⁴.

Одночасно з розвитком музею історії Корсунь-Шевченківської битви все нагальнішою ставала проблема збереження

і всебічного дослідження великого масиву інших історичних пам'яток краю. Музей, хоч і мав вагомий науково-дослідницький потенціал, але з огляду своєї профільної спеціалізації вирішенням цих питань не займався.

Реальні можливості для реалізації ідеї про державну охорону і збереження комплексу історико-культурних пам'яток та їх популяризації відкрилися лише з проголошенням незалежності України. Враховуючи думку громадськості і клопотання місцевих органів влади та з метою охорони і збереження пам'яток історії, культури і природи, уряд України 8 лютого 1994 року прийняв постанову про створення Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника¹⁵. Згідно цього документа музей історії Корсунь-Шевченківської битви увійшов як структурний підрозділ до складу заповідника.

В 1999 році під час відзначення 55-ї річниці Корсунь-Шевченківської битви з експозицією музею ознайомився Президент України Л. Д. Кучма. У книзі для почесних гостей він зробив запис: "...Схиляюся перед подвигом героїв Корсунь-Шевченківської битви. Експозиція музею — яскрава і хвилююча розповідь про ті вже далекі, але незабутні дні, про мужність і велич духу воїнів армії — визволительки, їхню єдність з народом"¹⁶.

Готуючись до 60-річчя Перемоги, колектив музею у 2000 році розпочав роботи по реекспозиції музею¹⁷.

Таким чином, музей історії Корсунь-Шевченківської битви бере свої витоки з 1945 року, коли було утворено Корсунь-Шевченківський державний історичний музей з відділом Великої Вітчизняної війни, який з 1957 року був перефільований у музей конкретної вузької тематичної спеціалізації — історії Корсунь-Шевченківської битви 1944 року. З 1994 року музей — у складі Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника.

Впродовж усього майже 60-річного періоду існування музей здійснює системну роботу по дослідженню і популяри-

зації знань про одну з наймасштабніших операцій Другої світової війни. Водночас він є важливим центром громадсько-патріотичного виховання населення.

Примітки:

¹ *Бахмут А.І.* Науково-дослідна і військово-патріотична діяльність музею історії Корсунь-Шевченківської битви // Український історичний журнал. – 1984. – № 1. – С. 53–57; *Степенькіна П.* Тут стіни дихають пам'яттю і вдячністю за подвиг / / Черкаський край. – 2000. – 26 липня. – С. 8; *Гришовський В.О.* Корсунь-Шевченківський музей. До 10-річчя з дня заснування // Черкаська правда. – 1956. – 22 листопада. – С. 3.

² Про організацію Державного історичного музею в м. Корсунь-Шевченківському. Постанова РНК і ЦК КП(б) України від 28 липня 1945 року // Культурне будівництво в Українській РСР: Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959. Збірник документів: В 2-х т. – К., 1960 – 1961. – Т. 2. – С. 84–85.

³ *Степенькіна П.* Тут стіни дихають пам'яттю і вдячністю за подвиг // Черкаський край. – 2000. – 26 липня.

⁴ Сторінки історії. Музею історії Корсунь-Шевченківської битви — 50 // Корсунський літопис. – 1995. – №2. – С. 3–5.

⁵ *Бахмут А.І.* Науково-дослідна і військово-патріотична діяльність музею історії Корсунь-Шевченківської битви // Український історичний журнал. – 1984. – №1. – С. 53–57.

⁶ *Гришовський В.* Корсунь-Шевченківський музей. До 10-річчя з дня заснування // Черкаська правда. – 1956. – 22 листопада.

⁷ Сторінки історії. Музею історії Корсунь-Шевченківської битви — 50 // Корсунський літопис. – 1995. – №2. – С. 3–5

⁸ Державний архів Черкаської області (*далі* — ДАЧО). – Ф. Р-2631, оп. 2 д, спр. 60. – Арк. 140.

⁹ Там само. – Арк. 142.

¹⁰ Там само. – Оп. 1, спр. 216. – Арк. 17.

¹¹ Музей истории Корсунь-Шевченковской битвы. – Днепропетровск, 1976. – С.4.

¹² *Степенькіна П.* Тут стіни дихають пам'яттю і вдячністю за подвиг // Черкаський край. – 2000. – 26 липня.

¹³ *Гупало М.Д.* Музей історії Корсунь-Шевченківської битви // Радянська енциклопедія України. – К.: УРЕ, 1971. – Т. 3. – С.182.

¹⁴ *Бахмут А.І.* Вказ. праця. – С. 55–57.

¹⁵ Про державний історико-культурний заповідник у м. Корсунь-Шевченківському Черкаської області: Постанова Кабінету Міністрів України №137 // Зібрання постанов Уряду України. – 1994. – № 5. – С. 81–82.

¹⁶ *Степенькіна П.* Тут стіни дихають пам'яттю і вдячністю за подвиг // Черкаський край. – 2000. – 26 липня.

¹⁷ *Степенькіна П.* Тут правду подвигу хранять для поколінь (Музею Корсунь-Шевченківській битви — 55 р.) // Надросся. – 2000. – 26 липня.